

Recenzijos, apžvalgos

Didžiulio darbo apie Lietuvos Didžiosios Kunigaikštystės numizmatiką tęsinys

Po keliolikos metų pertraukos sulaukėme Stasio Sajausko ir Domininko Kaubryio kapitalinio darbo apie Lietuvos Didžiosios Kunigaikštystės numizmatiką antrosios dalies¹. Šio darbo pirmoji dalis buvo išleista 1993 m.² ir sulaukė didžiulio tiek Lietuvos istorikų, numizmatų, archeologų, muziejininkų, kolekcininkų, tiek gretimų šalių numizmatikos specialistų susidomėjimo. Tai buvo pats didžiausias ir išsamiausias LDK XIV–XVIII a. monetų katalogas, kartu ir mokslinė studija, pateikianti naujų duomenų ir samprotavimų apie atskirų laikotarpių lietuviškas monetas. Remiantis darbo katalogine dalimi, buvo paruoštas LDK monetų kainininkas, kurio pasirodė du leidimai³, sulaukę teigiamo kolekcininkų vertinimo.

Per prabėgusius keliolika metų po pirmosios darbo dalies pasirodymo autoriai – prof. habil. dr. S. Sajauskas, dirbantis Nacionalinio M. K. Čiurlionio dailės muziejaus numizmatikos skyriuje, ir D. Kaubrys, toliau kaupiantis lietuviškų monetų kolekciją, – gana daug nuveikė, ieškodami monetų nežinomų atmainų ir tarp muziejų rinkinių, ir privačiose kolekcijose. Prof. S. Sajauskas pastarajame dešimtmetyje ypač aktyviai dalyvavo mokslinėje diskusijoje dėl pirmųjų kaldintų lietuviškų monetų chronologijos, atributikos, pasisakė kitais svarbiais lietuviškos numizmatikos klausimais⁴. Mokslinėms diskusijoms naują impulsą suteikė vertinga Eduardo Remeco publi-

kacija apie Vilniaus Žemutinės pilies lobį⁵, kuriame buvo aptikta daug įvairių pirmųjų kaldintų lietuviškų monetų, tarp jų ir iki šiol nežinomų tipų.

Reikia pažymėti, kad pastaruojų metu Lietuvoje ir užsienyje pasirodė keletas kitų autorių darbų – katalogų, skirtų Lietuvos Didžiosios Kunigaikštystės monetoms⁶. Kai kuriuose iš šių darbų laikomasi lenkų numizmatų tradicijos, kad pirmosios lietuviškos monetos pasirodė tik po Lietuvos krikšto (E. Kopicki), kituose pirmąsias monetas jau mėginama datuoti 1386 m. (R. J. Douchis, E. Ivanauskas), o kai kurie autoriai, vengdami diskusijos, lietuviškų monetų katalogą pradeda tik nuo Aleksandro valdymo laikais (1492–1506 m.) kaldintų monetų (V. I. Kakarieko, I. N. Štalenkovo).

Naujojo darbo autoriai nevengia diskusijų pirmųjų lietuviškų monetų kaldinimo klausimais ir pateikia savo nuomonę dėl šių monetų kaldinimo vietos, chronologijos, atributikos. Aptariant darbą, pirmiausia reikia supažindinti su juo struktūra. Pratarinėje, kuri, beje, publikuota ne tik lietuvių, bet taip pat anglų, vokiečių ir rusų kalbomis, autoriai mini naujausius lietuviškų monetų radinius archeologijos paminkluose, Lietuvos muziejų įsigytas labai retas monetas, naujus „atradimus“ senuose muziejų fonduose. Jau ir šioje darbo dalyje diskutuojama apie pirmąsias lietuviškas monetas. Autoriai nurodo, kad per pastaruosius metus LDK monetų katalogas pasipildė žiniomis apie 808 monetų spaudus. Tai ir paskatino juos išleisti antrąjį tomą.

Įvadinė darbo dalis pavadinta „Lietuvos Didžiosios kunigaikštystės numizmatikos naujienos“ (19–24 p.). Šioje dalyje lyginami baltų genčių lieti sidabro lydiniai, apta-

¹ Sajauskas S., Kaubrys D., Lietuvos Didžiosios Kunigaikštystės numizmatika. II dalis. Kaunas, 2006.

² Sajauskas S., Kaubrys D., Lietuvos Didžiosios Kunigaikštystės numizmatika. Vilnius, 1993.

³ Sajauskas S., Kaubrys D., Lietuvos Didžiosios Kunigaikštystės monetos. Kainininkas. Kaunas, 1996; 2000.

⁴ Sajauskas S., Nauji Lietuvos numizmatikos atradimai. In: *Kolekcija*. 1998, Nr. 5, p. 42–44; tas pats, Lietuvos Didžiosios Kunigaikštystės monetų legendų studija. In: *P pinigų studijos*. 1999, Nr. 2, p. 38–43; tas pats, Lietuvos Didžiosios Kunigaikštystės bandomosios monetos. In: *P pinigų studijos*, 2000, Nr. 4, p. 63–68; tas pats, Šančių lobis: numizmatinio tyrimo problema. In: *Lietuvos muziejų rinkiniai*, 2004, Nr. 3, p. 6–12; tas pats, Pirmųjų Lietuvos Didžiosios Kunigaikštystės monetų ypatybės. In: *P pinigų studijos*. 2004, Nr. 2, p. 79–93; ir kt.

⁵ Remecas E., Vilniaus Žemutinės pilies pinigų lobis. Vilnius, 2003.

⁶ Ivanauskas E., Douchis R. J., Coins of Lithuania 1386–1707. Vilnius–Columbia, 1999; Douchis R. J., Ivanauskas E., Kišeninis lietuviškų monetų katalogas. Kaunas, 2004; Kopicki E., Monety Wielkiego Księstwa Litewskiego 1387–1707. Warszawa, 2005; Какарекo В. И., Шталенков И. Н., Монеты Великого княжества Литовского 1492–1707. Минск, 2005.

riamos naujai aptiktos LDK vasalinės monetos ir pereinama prie diskusijos apie kai kurių pirmųjų lietuviškų monetų atributiką.

S. Sajauskas išskiria keletą monetų tipų, kurias 1382–1386 m. galėjo kaldinti Skirgaila. Prie kaldintų Skirgailos laikais skiriama dalis portretinių monetų (valdovo portretas / liūtas – dviejų širdžių ornamentas), unikali Vilniaus Žemutinės pilies lobio moneta (lenkiškas Ereliš / liūtas).

Smulkiau aptartos monetos, kurių averse yra dvigubas kryžius ir neidentifikuojami atvaizdai reverse (21 p., 7 pav.). S. Sajausko nuomone, vargu ar reverse yra pavaizduota žuvis, susisukusi į žiedą – naujas krikščionybės simbolis lietuviškoje heraldikoje, kaip teigia E. Ivanauskas. Beje, tokiu reverso atvaizdo aiškinimu abejoja ir lenkų tyrinėtojai⁷. S. Sajausko nuomone, šio tipo monetos galėjo būti kaldinamos po 1387 m. ne paties Jogailos, bet jo vietininko – Skirgailos.

Aptariamame darbe diskutuojama ir dėl retos monetos (dvigubas kryžius / ietigalis su kryžiumi) chronologijos. Šią monetą R. J. Douchis ir E. Ivanauskas skyrė Vytauto valdymo laikotarpiui. Anot S. Sajausko, monetoje yra Algirdaičių dinastinis ženklas, todėl šios monetos skirti Vytautui negalima. Kataloginėje dalyje autoriai šią monetą skiria Jogailai.

Toliau įvadinėje dalyje aptiriamos ir kitos retesnės Jogailos monetos, retos Stepono Batoro, Žygimanto Vazos monetos, pateiktos taisytinis klaidos, buvusios leidinio pirmajame tome, ir pridėdamos naujausios lietuviškos numizmatinės literatūros sąrašas.

Didžioji knygos dalis skirta monetų katalogui (29–241 p.), sudarytam tais pačiais principais kaip ir pirmojoje dalyje. Jame pateikiamos monetų iliustracijos (daugiausia nuotraukos, labai retai grafiniai atvaizdai, M 2 : 1), averso ir reverso aprašymai, legendos. Iš katalogo sužinome, kur moneta saugoma, ar ji jau buvo publikuota, koks jos retumo laipsnis. Kataloge pateiktos tik nepublikuotos pirmojoje darbo dalyje monetos. Katalogas paruoštas labai kruopščiai, puiki iliustracijų kokybė.

Kaip matyti iš kataloginės dalies, autoriai neatsisako savo virtos nuomonės, kad pirmosios lietuviškos mone-

tos buvo kaldintos Lietuvos didžiojo kunigaikščio Algirdo. Šiam valdovui skiriamos „sunkiosios“ PEČAT tipo monetos, kurių nominalas galėjo būti 5 denarai.

Reikia pažymėti, kad antroji leidinio dalis kartu su pirmąja yra pats detalčiausias ir išsamiausias iki šiol išleistas LDK monetų katalogas, turintis didžiulę išliekamąją vertę. Kataloge pateiktos visos iki šiol žinomos lietuviškų monetų atmainos. Nekelia abejonių ir darbo mokslinė reikšmė, tuo labiau kad jame panaudoti patys naujausi šaltiniai. Dauguma autorių pateiktų teiginių yra gerai apgalvoti, argumentuoti.

Baigdamas aptarti šį įdomų darbą, noriu pareikšti keletą nedidelių pastabų ir leidėjams, ir autoriams. Maniau, kad per daug buvo sumažintas antrosios dalies tiražas – iki 500 egz., o pirmoji dalis buvo išleista 5000 egz. tiražu. Reikia turėti omenyje, kad pastaruju metu lietuviškai numizmatikai padidėjo dėmesys užsienio šalyse, o šis leidinys dėl pratarinės keliomis užsienio kalbomis, gerai parengto katalogo bus nesunkiai prieinamas gretimų kraštų tyrinėtojams.

Viena nedidelė klaida įsivėlė į darbo kataloginę dalį – 95 p. aptariamose Žygimanto Augusto 1565 m. satyrinio trigrašio atmainos, o iliustracijoje pateiktas 1566 m. trigrašio atvaizdas.

Pasilieku prie savo ankstesnės pastabos, kurią pareiškiau recenzuodamas šio darbo pirmąją dalį, kad Lietuvos–Lenkijos valdovą Augustą II nederėtų vadinti Frydriчу Augustu I. Visų pirma jis pats po karūnacijos priėmė Augusto II vardą, antra – taip jis vadinamas ir lietuviškų monetų legendose.

Darbe nelabai patogu naudotis pateiktais literatūros sąrašais (25–26 ir 242–243 p.), nes jie sudaryti ne abėcėlės tvarka.

Tačiau šios pastabos nemenkina mokslinės ir didžiulės pažintinės S. Sajausko ir D. Kaubrio darbo vertės. Linkiu šio darbo autoriams ir toliau sėkmingai „po kruopelytę“ rinkti duomenis apie naujas lietuviškų monetų atmainas, aktyviai dalyvauti diskusijose įvairiais lietuviškos numizmatikos klausimais.

Mykolas Michelbertas

⁷ Piech Z., *Monety, pieczęcie i herby w systemie symboli władzy Jagiellonów*. Warszawa, 2003, p. 140–141; Kopicki E., *min. veik.*, p. 13.